

A-47283
A
Eraldine äratõmme ajakirjast „Eesti Arst“, XXII aastak., 1943, nr. 11.
*Sonderdruck aus der medizinischen Zeitschrift „Eesti Arst“, XXII.
Jahrgang, 1943, Nr. 11. (Estnisch, mit deutschem Referat.)*

(Tartu Ülikooli Vaimu- ja Närvihaiguste Kliinikust. Juhataja:
dr. med. E. K a r u.)

Üksikasju Juhan Liiv'i vaimsest seisundist tema viibimisel Tartu Ülikooli Vaimu- ja Närvihaiguste Kliinikus 1894. aastal.

(Tema 30. surmapäeva puhul 1. detsembril 1943.)

Hugo Vihvelin.

(2 joonisega.)

Eesti kirjandusajaloost on üldiselt teada, et Juhan Liiv kahekümne viimase eluaasta vältel põdes vaimuhaigust skisofreenia kujul (L u i g a ¹), ja et samast ajajärgust pärineb tema kirjandusliku loomingu praeguhinnatavam osa (T u g - l a s ²).

Huvi, mis tohiks põhjustada tähelepanu pööramist Liiv'i haiguskujude vaatlemisele, pole tekkinud mitte ainult pie-teeditundest eesti traagilisima kirjaniku vastu ega ka mitte diagnoosi selgitamise vajadusest, sest pole põhjusi kahtlemiseks Liiv'i haiguse senises diagnoosis, — vaid peamine huvi peaks peituma just haiguse fenomenoloogilise külje tundma-õppimises, haiguse ilmete ja kulgemislaadi omapäraste avalduskujude selgitamises, sedavõrd kuivõrd see osutub võimalikuks uute andmete varal.

Haigusaastate vältel Liiv'i elu on võrreldav rahutu hul-kuri eluga; rännates kogu aeg siia-sinna, mitte kusagil kauemalt püsides, mitmelgi korral mõneks ajaks silmapiirilt tead-mata-kuhu kadudes, on Liiv'i välist elukäiku võidud tagant-järele vaid lünklikult rekonstrueerida. Veelgi puudulikumad on andmed, mis selles ajajärgus lubaksid pilku heita Liiv'i vaimse seisundi muutumisele.

2

ARHIIVKOGU

137386

Ainult ühe lühema ajajärgu vältel, nimelt ajal, mil Liiv viibis kliinilisel ravil, on võimalik tema vaimse seisundi muutumisi vähe pidevamalt jälgida. Selles ajajärgus annab Liiv'i vaimse seisundi kohta iseloomustava kujutluse Tartu Ülikooli Vaimu- ja Närvihaiguste Kliiniku arhiivis säilinud haiguslugu, millel juba varem nii Luiga¹ kui ka Tuglas² on peatunud. Seni veel tundmatud aga on kliiniku päeva-aruanded Liiv'i ravilviibimise ajast, mis oluliselt täiendavad ja iseloomustavad tema haiguskulgu.

Juhan Liiv (sünd. 30. IV 1864 Riidmal, surn. 1. dets. 1913 Kavastu-Koosal) viibis kliinikus ravil 7. III — 21. VI 1894, seega pidevalt 107 päeva, millise aja kohta on haigusloo kõrval tehtud igapäevaseid sissekandeid ka kliiniku päeva-aruandesse. Haigusloos on märkmed tehtud teatud ajavahe-mikkude järele, päeva-aruandeis leiduvad sellekohased sissekanded iga päev. Liiv'i haigusseisundite kohta on tehtud 102 päeva-aruande-lehel üldse 294 üksikmärget.

Liiv'i haiguslugu (vt. joon. 1, lk. 617), mis on peetud võrdlemisi vigases vene keeles, omab tõlkes järgmise sõnastuse¹⁾:

Anamnees:²⁾ Ivan Liiv, ajalehe „Oleviku“ kaastöeline, 29 aastat vana, kogu perekond on täiesti terve, kaks venda surid tiiskusse, kaks venda elavad ja on terved. Käis üks aasta Treffneri gümnaasiumis, lahkus sealt, sest tal polnud raha, oli siis kaastöeline „Sakala“ juures Viljandis, 1½ aasta möödudes ta sõitis Tallinna, seal tegeles „Virulase“ juures ja hiljem Tartus „Oleviku“ juures. Kirjutas pidevalt kõik ise ja oli ainukeseks toimetajaks. Ta oli 5 aastat tagasi arstide juures ja veel varem sisehaiguste kliinikus rinnahaiguse tõttu. Üldse käis ta sageli arstide juures, kord tal valutas pea, kord tal oli kõht korrast ära. Tahtis möödunud aasta suvel külastada siinset närvikliinikut, kuid ei tulnud teadmata põhjustel. Haige pole kunagi joonud. Luuest ja mingisuguseid krampe pole olnud. Ühe aasta olnud kurvas meeolus, lebas pidevalt voodis ja lakkas tegelemast. Kolm

1) Et keele vigasus ei võimalda igas kohas täpsat tõlkimist, on haigusloo sisu kohati edasi antud vabas tõlkes.

2) Anamneesi andmed on nähtavasti saadud patsiendi vennalt, Joosep Liiv'ilt (Tuglas²).

nädalat tagasi põles ära tema korter ¹⁾ ja ühes kõikide asjadega üks varemalt valminud kirjutis, mille kohta ta oli saanud tsensuurilt õiguse seda trükkida (peale selle 2 raamatut mitmesuguste muinasjuttudega ja üks raamat, mis sisaldas luuletusi). Kui haige seda kahju märkas, hakkas ta määrtsema, purustas kõik ja muutus vägivaldseks. Rääkis, et tahab end surmata, kuid ei teinud mingisuguseid katseid, kahjatses et ta midagi ei teinud, mida ta oleks pidanud tegema. Kõneles vahetpidamata, ei tahtnud näha oma vanemaid, ilma põhjendusi avaldamata. Tal puuduvad igasugused ideed ja igasugused kavatsused. Meeleolu kurb ja äge. Vahel ta midagi ei söönud, eriti kui temale anti toitu, mida ta meeleldi ei söönud. Omakseid tundis alati ära. Naistega mingisuguseid ekstsesse ei ole olnud. Haige magab halvasti, jalutab, suitsetab palju, kaebab peavalu, teised on süüdi, et ta on haige. Sõimab teisi, süüdistab mitmesuguseid esemeid, nagu näiteks kella, kuid ei saa öelda miks teda jälitatakse. Seletab igasuguseid jälitamisi, tahab pidevalt teada, mis ta on kurja teinud, tahab, et teda saadetaks Siberi kui ta on süüdi; kui inimesed omavahel kõnelesid, siis ta oletas, et nad temast kõnelesid; mingisuguseid hallutsinatsioone ei esine.

Decursus morbi: 7. III 94. [Haige on paigutatud rahutute meeshaigete (IV) jaoskonda. Teda hoitakse alatise järelevalve all.] ²⁾

8. III — 9. III. [Haige lamab pidevalt voodis. Kuna ta on enesele ohtlik, hoitakse teda alatise järelevalve all.]

Status praesens: 10. III 94. Haige on pika kasvu, mitte-hea toitumusega. Omapärase-imeliku näovärvusega, lameda rinnaga, naise vaagnaga, hingamine normaalne, südametoonid selged. Ingvinaalnäärmed suurenenud vasemal ja paremal pool, pateilaar-refleksid kõrgeenenud, periostaalrefleks vasemal elavam kui paremal, bitseps-tritseps normaalsed, kremaster-refl. olemas, kõhurefl. alanenud. Silma-avad ühesuurused, reageerivad hästi valgusele ja akommodatsioonile. Sensiibelsus normaalne. Käitumine rahulik ja vaikne, haige esineb arstile korralikus riietuses, vastab küsimustele vaikselt ja lühidalt, vastab näiliselt mittemeeleldi, meeleolu kurb. Kõik reaktsioonid — nii sõnaga kui teoga — on aeglased. Mälu hea. Vestluses tema haiguse praeguse seisundi kohta haige seletab kõik üksikasjalikult, ta tundvat end praegu väga õnnetuna, sest teda jälitatavat, kelle poolt,

¹⁾ Anamneesi andja seletust on ebaõigelt tõlgendatud, Liiv'i korteris ei olnud tulekahju (Tuglas²⁾).

²⁾ Nurksulgudesse asetatud vahel-laused on sisulised kokkuvõtlikud väljavõtted päeva-aruannetest, haigusloos neid ei esine. Päeva-aruannete täppis üksikasjalik sisu on antud teisel (joon. 2, lk. 618).

sesta ta ei tea; tema arvab et oma tegevuse alal — ajalehe toimetuses — kord on ta kirja pannud ühe sõnademängu ja sellepärast tema peale aetavatki laimujuttu. Peale selle ilmus kord lehes, mille juures ta tegeles, kirjutis, milles ta kirjeldas teraviljavargust, kuid tegelikult vargust polnudki, publik aga peab haiget kirjutise autoriks. Paar raamatut on ta ise põletanud, ta on kurvas meeles ja ahastuses, et vargusest on palju publitseeritud. Neid inimesi, kes teda jälitavad, tema ei tea, tunneb, et kõik teda laimavad. Kodus, tema vanemate juures olnud 2 inimest, keda peeti kaupmeesteks, kuid tema arvates need ei olnud kaupmehed, peale selle tema kodus märkas, et seinakellas on kõnetoru, milles ta kuulis laimamist ja sõimamist. Kõiki tema seletab kuidagiviisi mõistlikult. Peale selle haige seletab veel teised lood, mida ta peab laimuks (kuidas ta näiteks kella pantis). Haige tahab siit meeleldi lahkuda, et kusagil teises linnas tegelda teaduslikul alal, haige teab kõik peenusteni, hallutsinatsioonidest tema ise seletab järgmist: ta tajub häält, millised ei sarnane inimeste häältega ega muusikainstrumentide omaga, mingisugune vilistamine, mis teda samuti tahab laimata, tänaval inimesed pidevalt kõnelevad vargusest. Küsimusele, kas ta on väljapaistev isik, vastab ta, et tema sageli öelnud, et tema saab kord olema väljapaistev isik, ta on seda ütelnud ainult naljana, tema ise pole kunagi seda mõelnud, tahtnud end nende sõnadega lõbustada inimeste üle. Haige tunneb end haigena, ei suuda enam töötada ja ei ole enam võimeline tegevuseks teaduste vallas. Küsimusele hallutsinatsioonide suhtes ta naerab ja ütleb: „ma pole kunagi olnud fanaatik“. Haige ise väljendab, et käesoleva aasta¹⁾ augustis ta on tunginud meelesegasuse hoos oma vennatütre kallale, visanud ta voodile, kuid pole teda puutunud.

Decursus morbi (järg): 12. III — 16. III. [Haige on enesele ohtlik, alatine järelevalve. Keeldub osaliselt toitu vastuvõtmast. Lamab pea kogu aeg voodis. Üle viidud II jaoskonda.]

17. III. Ta lamab liikumatult voodis ja keeldub toitu vastu võtmast.

18. III. Seisund endine.

19. III. Haige on nõrk ja ei taha sugugi süüa; kui sanitarid tahtsid teda viia IV jaoskonda, pani ta sellele kogu jõuga vastu; seejuures lõi ta oma jala ära ja sai vasema jala varbale haava, mille pikkus 1 ccm, laius $\frac{1}{2}$ cm. [Haige on enesele ohtlik. Alatine järelevalve. Toidust keeldumine, osaliselt.]

20. III. Ta ei söö midagi ja on pidevalt rahutu ja hirmul, ilma et selle põhjust teaks seletada; ta on väga sünges meeles.

¹⁾ Ekslik tõlgendus anamneesi võtjalt, peaks olema „möödunud aasta“.

21. III. Teda toideti kunstlikult.

22. III. Võtab ise toitu.

23. III. Seisund endine.

24. III. Teda toideti kunstlikult; ta kuuleb häält ega tea isegi, kust need tulevad. Ta lamab rahulikult voodis, tekk üle kõrvade ja silmad kinni. [Haige on kogu aeg olnud enesele ohtlik, mistõttu pidevalt on hoitud järelevalve all. Toidust keeldub osaliselt.]

25. III — 30. III. [Haige lamab enamasti voodis. Ta on enesele ohtlik. Toitu võtab osaliselt, mõnikord keeldub täielikult toidu vastuvõtmisest. Ta on alatise järelevalve all. Toidetakse kunstlikult 1—2 korda päevas.]

31. III. [Haige on rahutu päeval ja ööl. Ta on enesele ohtlik, mistõttu on alatise järelevalve all. Toidust keeldumine, osal. Kunstlik toitmine 1 kord päevas.]

1. IV — 4. IV. [Haige on vahetevahel päeval rahutu. Keeldub toidust. Kunstlik toitmine 1—2 korda päevas.]

5. IV. Äkki hüppab voodist ja hakkab jooksma; ta tahab surnuid üles äratada. [Keeldub täiesti toidust. Kunstlikult toidetud 2 korda päevas.]

6. IV — 9. IV. [Haige on enamasti iga päev rahutu. On enesele ohtlik. Toidust keeldub osaliselt, mõnedel päevadel ka täielikult. Kunstlikult toidetud 1—2 korda päevas. Lamab pidevalt voodis.]

10. IV — 10. V. Haige lamab enamasti teki all. Kui talle sark selga aetakse, viskab ta selle eemale. Kuid sellest hoolimata nuriseb ta väga, et talle ei anta riideid. Mõnikord õnnestub teda fikseerida ja siis ajab ta võrdlemisi mõistlikku juttu, kuid enamjaolt kannatab ta mutatsismi all. Mõnikord juhtuvad eksploratsioonid, nagu näiteks sel juhul, kui teist haiget kunstlikult toidetakse, siis püüab ta toolil olevat söögitassi kõrvale visata. Mõnikord on ta ka vägivaldne teiste haigete suhtes. Ta hüppab voodist üles. Alguajul keeldus vahel toidust. [Esimese nädala vältel haige keeldub osaliselt toidust ja osutub enesele ohtlikuks, hiljem toidust keeldumise ja eneseohustamise juhud lakkavad pea täielikult. Kogu aeg lamab ta voodis, on alatise valve all. Vahetevahel on ta päeval rahutu, öösel pea alati rahulik.]

10. V — 21. VI. Arsti ilmumisel haige sageli palub end kliinikust välja kirjutada. Oma kirjatööde kohta ütleb, et ta ise on neid põletanud, kui oli segane. Kord teatas, et politsei on teda jälginud, kuna ta pole poliitiliselt usaldatav. Patsient tahtis oma mürsjale kirjutada, kuid ei teadnud, kas see juba on abiellunud või mitte ja kus ta viibib. Nime ei tahtnud avaldada. Mõnikord ta pisut hoopleb sellega, et on kirjanik, ütleb et on kirjutanud satiire. Söögiisu ja uni on rahuldavad. Ta tahab koju jõudes kirjeldada kogu kliinikut.

Mõnikord ta meeleldi naljatab arstiga, vahetevahel ei räägi sõnagi, lamab teki all, siis on ta väga äkiline. Üldiselt jätab ta veel segase inimese mulje, kes unest ärrganud ja kellele pikkamööda selguvad endised mälestused. [Haigel eneseohustamisi enam ei esine. Ühe nädala järel alatine valve tema suhtes pehmendatakse ja alates 4. VI kaotatakse järelevalve. Enamiku ajast veedab ta voodis lamades. Haige on päeviti võrdlemisi sageli rahutu, ööseti harvemini. Päevase rahutuse tõttu isoleeritakse teda üksiktuppa 4 päeval, öösise rahutuse pärast 6 ööl. Rahutushood esinevad keskmiselt 3—4 või enam-päevaste rahulikkude vaheaegade järel ja vältavad keskmiselt 3—5 päeva.]

Haige on kliinikust 21. VI 94 välja kirjutatud. Haigusloo lõppu on kliiniku juhataja prof. V. Tšiž'i poolt kirjutatud märkus „ilma paranemiseta“ (vt. joon. 1), haigete žurnalis seisab aga märkus „paranenud“.

Liiv'i vaimsele seisundile, eriti tema mäluvõimeile kliinikusviibimise viimastel päevadel heidab iseloomustavat valgust venna Jakobi külaskäigu (18.—20. juuni paiku) kirjeldus:

„Haige tuli võõrastele rõõmsas tujus ja vilistades vastu. Siis jäi ta aga venda ja selle kaaslast nähes õige tõsiseks ja küsis juuresolevalt sanitarilt: „Kes need võõrad mehed on ja mis nad minust tahavad?“ Kui vend ennast tutvustas, hakkas Juhan jällegi naerma ja ütles: „Näe, kuidas inimene ka oma venna võib ära unustada!“ Selle järel hakkas ta pärima, kas vend veel poissmees on. Kui see tähendas, et ta on ju ammu abielus ja Juhan isegi ta esimese poja ristisaks oli, siis tuli ka haigele kõik jälle meelde. (Kuid Jakob Liiv'i kaaslast, kellega Juhan varem hea tuttav olnud, ei mäletanud ta ometi. Varsti selle järel pööras haige selja sanitari poole ja palus vennalt nuga. Järelepärimisele, milleks tal seda vaja, näitas Liiv näpuga oma kõri peale: „Tahaksin siin ühe väikese operatsiooni teha. Ma läheksin parema meelega Emajõkke, aga need ei lase siit välja“. Kui vend selle ära laitis, küsis Juhan paberossi, ja kui ta selle oli saanud ning süüdanud, pöördus ta sanitari poole: „Saatke need härrad siit minema, mul ei ole nendega midagi rääkida.“ Ning võõrastel ei jäänudki muud üle, kui lahkuda.

Nii segane kui Liiv selle visiidi ajal oligi, ometi mäletas ta ise seda hiljem, nagu mäletas sedagi, et just vennalt kuulis oma „Varju“ trükist ilmumist.“¹⁾

1) Tsiteeritud Tuglas'e² järgi.

Veel annab Liiv'i vaimsele seisundile teatud iseloomustavaid jooni tema kliinikust lahkumisel 21. juunil asetleidnud sündmused, millest muuseas nähtub, et ta endiselt veel omas kuulumishallutsinatsioone. Kliinikust vabanemise ja linnas toimunud vahejuhtumite kohta on Liiv ise pikemalt kirjutanud. Kokkuvõtlikult oli sündmustik järgmine:

„Ta lahkus haigemajast heameelega, kuid polnud kuidagi nõus maale sõitma. Ta liikus linna mööda, enesele kaitset ja abi otsides, ning talle järelesaadetud mehed kogu aeg hobusega tema kannul, vahel imestavatele möödaminejatele käsiraudu näidates, et oma ülesannet piltlikult selgitada. Ilm oli suviselt soe, Liivil rasked taliriided seljas. Lugu lõppes rüselustega tänaval, politseis käikudega ja viimaks Liiv'i alistumisega: „Ma tulin viimaks nimetatud kahe mehega Alatskivile, teel oma raamatut „Vari“ meelepaha lahutuseks lugedes, mille ma hra Vares'e raamatupoest võtsin. Endine Bloksbergi öö, kajamasina tegevus, algas jälle . . .”¹⁾

Liiv'i haigusilmete see osa, mida on võimalik jälgida kliiniku päeva-aruannetest, on toodud eraldise ülevaatenähtena joonisel 2 (lk. 618).

Päeva-aruanded on peetud saksa keeles ja sisaldavad Liiv'i haigusseisundeist märkmeid, nagu juba mainitud, 102 päeva kohta, üldse 294 üksikmärget, mis on jaotatud 9 võimaliku haigusliku seisundi vahel. Joon. 2 kujutatud horisontaal-lahtrid A, B, C, D, E, F, G, H ja J vastavad neile seisunditele: A — *Unter beständiger Aufsicht*, B — *Bettlägerig*, C — *Sich selbst gefährlich*, D — *Nahrungsverweigerung, unvollständige oder vollständige*, E — *Künstliche Fütterung 1—2 mal täglich*, F — *Unruhig bei Tag*, G — *Unruhig bei Nacht*, H — *Isoliert bei Tag*, J — *Isoliert bei Nacht*.

Päeva-aruannete andmeist nähtub, et Liiv 107 kliinikusviibimise päevast on 37 päeva vältel osutunud enesele ohtlikuks, nähtavasti üritades enesevigastusi, peamiselt on seda esinenud kliinikusviibimise esimesel poolel. Pea kogu aeg viibib ta rahutute haigete jaoskonnas, alatine järelevalve tema suhtes on lõpetatud alles 18 päeva enne kliinikust lahkumist. Rahutusseisundeid on esinenud 30 päeval ja 11 ööl, seejuures osutus vajalikuks isoleerimine üksikkambrisse 10 korral. Toidust keeldumisi, osaliselt või täielikult on esinenud 32 päeval, kunstlikku toitmist on ette võetud 17 päeval. Kui mitte arvestada päevi, millal ta on osutunud rahutuks, on ta nähtavasti suurema osa kliinikusviibimise ajast mööda saatnud voodis lamades.

1) Tsiteeritud Tugla'se² ja Liiv'i³ järgi

Liiv'i haigusilmete psühhopatoloogilise tähenduse selgitamine on sageli seotud raskusiga, sest kliiniku päeva-aruandeist võetud andmestik oma täpsusele vaatamata on ühekülgne, haigusloost võetud andmestik on aga mitmeski suhtes lünklik, haigusseisundite kirjeldused on napisõnalised ja osa sissekandeid haigusloosse on nähtavasti tagantjärele tehtud, millest näib põhjustatud olevat ka see asjaolu, et haigusloos ja päeva-aruandes ei ühtu mitte igakord samaaegselt samad haigusseisundid. Neile puudusile vaatamata leidub Liiv'i haiguse koguandmestikus küllaltki niisugust materjali, mis omalt psühhopatoloogiliselt tähenduselt ei tekita kahtlust ja mis osutub tüüpiliseks teatud haigusseisundite puhul.

Teatavasti on skisofreense haigusprotsessi põhisümptomitest **assotsiatsioonide häirumine** tähtsamaks tunnuseks. Näib nagu oleks sel puhul inimese „mina“ terviklus, mis varem mõtlemis-, tunde- ja tahtekomponentide tegevust ja nende koordineeritud koostööd korraldas, häirunud, näib nagu oleks inimese isiksuse terviklus lõhustunud. Assotsiatsioonide senise kulgemiskorra väljalangemisele järgnevaist vaimseist häireist on sel puhul silmapaistvamaks nähuks, et normaal-loogiline mõtteseoslikkus lakkab oma senisest korrapärasest tegevusest, mõtted kaotavad omavahelise loogilise seoslikkuse, haigelt väljendatud mõtted osutuvad sel puhul sisuliselt kas fantastilisiks, mõttetuiks, segaseiks või iselaadselt „mitteloogilisiks“. Erandjuhtudel need uued mõtteseoslikkused võivad osutada ebatavalist algupärasust ja omapärasust, millist nähtu vaimuhaige Liiv'i loomingu teatud ajajärgudel võidakse leida. Eelöeldu mõttes on Juhan Luiga¹ vaimuhaige Liiv'i olemust tabavalt iseloomustanud:

„Kogu teadvus on koost kistud, peened sidemed, mis inimest ümbrusega köidavad ja ümbruse ilmete ja väärtuste mõõtjaks ning kaalujaks on, on rebenenud. Üksikud hingerattad, mis koostöös loovad iseteadvust hootavad, töötavad nüüd lahus, igaüks ratas omaette õige korralikult, aga mitte enam ühes sihis ja otstarbel vaid lahus ja vastamisi . . . Üksikud teadvuse osad on korraliku talitusega: mäles-

Клиника нервныхъ и душевныхъ болѣзней Императорскаго Юрьевскаго Университета.

Исторія болѣзни.

Имя, отчество, фамилия: <i>Лаврентъ Миколайчъ</i>	№ <i>1403</i> <i>(16)</i>	Время поступления: <i>4. III. 93.</i>
Мѣсто рождения и жительства: <i>Минусинскъ. Сибирь.</i>	Классъ: <i>III</i>	Время заболѣванія: <i>Февраль 1893</i>
Семейное состояніе: <i>Сол.</i>	Состояніе: <i>Крепк.</i>	Причины болѣзни: <i>С. (Нервизмъ)</i>
Вѣтрословѣданіе, національность: <i>Литовск. Литовск. Р.</i>	Занятіе: <i>Слѣб. (универс.)</i>	Когда, какъ, въ какомъ состояніи выписанъ: <i>при докторскомъ свидѣаніи. 21/IV. 94.</i>
Кѣмъ пошлѣнъ: <i>Братомъ</i>	Диагнозъ: <i>Нервизмъ</i>	Кто платитъ: <i>Восп. Превл.</i>
Течение болѣзни.		Леченіе.
<p><i>Иванъ Миколайчъ, студентъ въ газетѣ „Свѣтъ“ 29 а. н., велъ себя весьма дурно, два раза ударилъ газеткой, два раза жевалъ и дуралъ. Поступилъ со мной соизвѣстно у Профессора, вступилъ, такъ какъ у насъ докторъ не былъ, потому что сталъ сотрудничать въ газетѣ „Свѣтъ“ въ Финляндіи, черезъ пастора со мной пошелъ въ Ревель, тогда дѣлалъ работу въ „Нивѣ“ и потомъ въ Дерптѣ въ „Отечѣ“</i></p>		<p><i>Леченіе.</i></p>

*Возбужденіе въ время произносимаго слова
и слова еще сумасшедшаго, который кричалъ
не переставая и въ коридорѣ слышно по слуху
въ вечернемъ одиномъ старомъ волеопытѣ
Тадъ изъ рѣшительнаго свидѣанія 21/IV. 94.*

Братъ Иванъ Миколайчъ

tus paistab puudutatuna, üksikute endisest ajast päritud huvirohkete mõistete liitmine on üllatavalt kerge. Ta hindab ajuti ümbrust eraldi õieti, niisama on ta tähendused iseene isikust tihtigi väga tabavad, — aga vahekorda enese ja ümbruse vahel seletab ta valesti,

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31		
												M	A	R	T	S																	
A							■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
B								×																									
C																																	
D																																	
E																																	
F																																	
G																																	
H																																	
I																																	
													A	P	R	I	L	L															
A	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
B	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
C																																	
D	○																																
E																																	
F																																	
G																																	
H																																	
I																																	
													M	A	I																		
A	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
B																																	
C																																	
D																																	
E																																	
F																																	
G																																	
H																																	
I																																	
													J	U	U	N	I																
A	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
B																																	
C																																	
D																																	
E																																	
F																																	
G																																	
H																																	
I																																	

Joonis 2. Juhan Liiv'i haiguskulgu kliiniku päeva-aruanete järgi: A — alatise järelevalve all; B — lamab voodis; C — osutub enesele ohtlikuks; D — tõrgub söömisest, osaliselt või täielikult; E — kunstlikult toidetud 1—2 korda päevas; F — rahutu päeval; G — rahutu öösel; H — eraldatud päeval; I — eraldatud öösel.

isiku üksus, mis enese ja ümbruse õiges vastolus põhjeneb, on rikutud. Ta ei ripu nüüd nii ümbrusest ära kui enne, ta on enam ise: omapärasus ja algupärasus avaldub nüüd vabamalt.“

Skisofreense vaimuhaige mõtlemislaad on autistlik-derestlik, s. t. liialdatud-iselik, mitteobjektiivne, mõtlemine toimub mitte enam välisilma tõsioludele vastavalt, vaid

oma soovide ja kartuste kohaselt. Autistlikes mõttespekulatsioonides inimene otsib ja leiab täitumise oma elavatele soovidele ja püüetele (Bleuler⁴). Segasus- ja rahunushoogude vaheaegadel saab ka Liiv'i vaadelda autistliku mõtlejana: ta on kaotanud kontakti tõelisusega, ta elab enese loodud kujutluste ilmas, oma mitmepalgelisis jälitamishirmu ja soovide-täitumise mõtteis. Kord ta kannatab ja on rahutu oma luulumõtete ja meeletete vangina, mille põhjused ta välisilma projekteerib, kord jälle esineb tal järkusid, millal ta välisilmast ärapöörduvalt elab enese poolt loodud autistlikus mõtte-ilmast; neil haigusjärgudel ei avalda ta mingit huvi välisilma sündmuste vastu. Ilmselt võib märgata, et Liiv'i assotsiatiiv-loogilise mõtlemise nõrgenemisel afektid saavad tema mõttekäigu üle suurema võimu kui seni: soovid ja kartused on senise loogilisuse asemel saanud mõttekäigus määravaiks tegureiks — avades teed fantastilisile suhtumis- ja jälitamis-luulumõttele.

Kui vaadelda Liiv'i tema tundeelu ehk afektivi-teedi seisukohalt, siis nähtub, et siingi on haigusega kaasunud sügavad muutused. Skisofreense protsessi raskematele järkudele iseloomulikult on Liiv'ilgi võimalik kõnelda tundeelu jõuetusest ehk afektiivsest tõmpusest; ta on nädalateks või kuudeks kaotanud oma tavalise tundekuse, toimugu tema ümber mis tahes. Liiv lamab kuude viisi voodis, ilma et ta eriliisi tundeväljendusi avaldaks, pikemat aega osutab ta suurt ükskõiksust ümbruse suhtes ja oma isikliku saatuse suhtes; selles haigusjärgus saab Liiv'ile vaadata kui katatoonsele skisofreenikule, kes on stuporooses negativistlikus seisundis. Liiv on sel ajal vahetevahel ohtlik enesele, ta nähtavasti on üritanud enesevigastusi, keeldub toidust, ümbruse ebamugavusi ja nälga talub ta eriliste raskusita. Vitaalsed huvid, tulevikuplaanid, vahekord oma armastatuga, — kõik jätab Liiv'i nüüd jahedalt ükskõikseks, nii nagu see on tavaliseks tunnuseks skisofreense haigusprotsessiga paratamatult kaasuvale afektiivsele tõmbinemisele.

Orienteerumishäired. Puuduvad andmed, mis lubaksid Liiv'il oletada pidevamalt vältavate aja- ja koha-orienteerumishäirete esinemist; võrdlemisi rohkesti aga leidub andmeid, mis tõendavad, et Liiv sageli ei olnud suuteline orienteeruma omaenese olukorras. On tuntud, et mälu- ja orienteerumishäired võivad tekkida ka sekundaarselt ja esineda juhtudel, mil on tegemist haigeiga, kes on kas tugevasti negativistlikud või kes intensiivselt tegelevad oma luulumõttega või meelepettega. Liiv'i poolt üksvahe avaldatud arvamust, et ta viibib mitte haigena vaid vangina, „rahva pandina“ kliinikus, on ilmselt põhjustanud sekundaarne orienteerumishäire. Viimast on esile kutsunud suhtumis- ja jälitamisluumõtteist moodustunud süsteem, mida Liiv³ ise püüab järgmiselt põhjendada:

„Mina olin Tartu hullumaja vang...¹⁾ Mind ei peetud mitte, nagu ma inimesi arvan tundvat, nõrgameelseks, sõna kõige õrnemas tähenduses mitte, aga mind ei lastud ka mitte välja — et mitte jälle tülitajate ehk nõunäidete mõju alla saata, enam aga, et minu kahtlustajatest, see on kaebajatest sel kombel üht ehk teist kätte saada. Ma olin nõnda arvata rahva pant.“

Selgekujulise haigusteadvuse esinemist Liiv'i selles haigusjärgus, samuti ka haigusoime tekkimist tema hilisemas haiguskulus, pole võimalik oletada andmete puudusel. Liiv'i hilisemais haigusjärkudes saaks vahetevahel esinevast haigusteadvusest (Luiga¹ arvates) kõnet olla:

„Ajutiselt lõi Juhan Liiv'is õige enesehindamine, „haiguse tunne“ läbi, — nähtus, mida meie muidu vaimuhaigete juures harva leiame: ta tundis ja teadis, et ta nõdrameelne oli. Ta on üllatavaid ja õige tabavaid tähendusi oma meelegaiguse kohta teinud — meelehaigena.“

Aktsessoorseist sümptomeist on skisofreenia puhul tähtsamad luulumõtted ja meelepetted, millede esinemise kohta Liiv'il on andmeid mitte ainult kliinikusviibimise ajast, vaid veel varasemast haigusjärgust.

¹⁾ Osa teksti välja jäetud.

Skisofreensed luulumõtted omavad enamasti ebaloogilisuse pitsatit. Ka luulumõttes eneses võivad vastuoksuslikkused ja mittekokku kuuluvad kujutlused esineda. Seejuures haige, kui ta tegeleb oma luulumõttega, ei suuda neis tunnetada suuremaidki vastuolusid tõelisusega. Üksikud luulumõtted omavahel on vähe või üldse mitte seoslikkuses; kui tekib luulumõtete korraldumine mingisuguseks süsteemiks, siis toimub see isiku afektiivsete vajaduste järgi iseenesest ja enamasti raskusita. Kõik skisofreensed luuluvormid, enne kõike aga jälitamislul, toituvad suurelt osalt just neist ohjeldamatuist suhtumislulude mõttest, mis juba on olemas sama isiku mõttemaailmas. Kõik, mida nähakse toimuvat, võib hakata suhet omama haige suhtes, mitte ainult see, mida ümbruse inimesed teevad, vaid ka välised loodusnähtused ja sündmused võivad anda suhtumismõtete tekkimiseks ainet (Bleuler⁵).

Liiv'il on kliinikusviibimisel sedastatav suhtumis- ja jälitamislulude mõtete esinemine. Ta on veendunud, et kõik teda laimavad ja et politsei teda jälgib kui poliitiliselt mitteusaldatavat. Kes teda veel võiksid jälitada, ta ütleb mitte teadvat. Ühe osa tagakiusajate suhtes on ta arvamusel, et need on seoses „sõnamängu“ looga. Viimase väljenduse all Liiv mõtleb tema poolt „Eesti Postimehes“ 1881 avaldatud müstifitseeritud kirja, mis läbi ta usub enesele saanud olevat hulga vaenlasi. „Sõnamängu“ patoplastiline mõju luulumõtete süsteemide tekkimisel näib Liiv'il püsivat kogu eluaeg.

Suhtumis- ja jälitamislulude mõtete võrdlemisi püsivat esinemist ja enam või vähem kindlailmelisiks süsteemideks moodustumist võib Liiv'il sedastada juba umbes 1½ aastat enne kliinilisele ravile tulekut, millise haigusjärgu kohta ta ise väljendab:

„Tartus Hetzeli uulitsas proua Escholtzi majas elades oli öösel katuksel paugutusi kuulda. Majarahvas ei teadnud seletust, mina ka mitte. Hiljem mõistsin, et sinna vist uulitsalt kiva visati, vist et maja rahvast minu pärast hirmutada, mind kahtlustada... Öhtutel oli pimedal ajal liialt koerte haukumisi selle uulitsa ümbruses kuulda, minu arust kahtlasel mõttel seisvaid inimesi ligikonnas olevat, nagu kedagi ootavat.“

Liiv'i vaimne seisund samas ajajärgus (november 1892) on kaasaegse K. E. Sööti⁶ poolt iseloomustatud järgmiselt:

„... et ta aga viimasel ajal tagakiusamis-hullustuse all kannatas, märkasid nüüd temaga üle Toome mäe Hetzeli uulitsasse minnes esimest korda. (Liiviga elasin ma koos „Oleviku“ toimetuses 1890. a. algusest saadik.) Tema tähendas, et tal meeldiv korterikene olevat, mida linnupesaga võiks võrrelda, millel aga kahjuks see halb omadus, et seal teda kutsumata külalised varitsevat, nimelt sandarimid. Luuramiseks olevat nendele Toome puiestik kõigiti kohane. Ja ta arvas neid juba samal silmapilgul puude ja põõsaste taga hiilivat. Minu seletuskatsed, et ta oma arvamistes ja nägemistes võiks eksida, jäid tagajärjetuks“.

Juhan Luiga¹ märgib Liiv'i tagakiusamismõtete tekkimismehhanismi ja väljenduskuju kohta:

„Juba 20. eluaasta ümber ilmusid Liivis „üldise närvlikkusega“ ka „überwertige Ideen“, „Zwangsideen“, teadvuse tasapinnast väljakippuvad mõttekesed, mis ennast ülemäära maksma panna püüdsid ja ümbruse objektiivsele hindamisele oma ülejõuga takistuseks said. Kahekümneviienda eluaasta ümber, nagu temale ligidal seisvate mälestustest selgub, avaldusid Liivis — Beziehungswahnvorstellungen — haiglased ebasihitused ümbruse ja kaasinimeste vastu. / Liiv'i härdus löi mõned mõisted ülitundlikuks, tunnete ülituhin väenas käsitledava teatava mõiste teadvuse kriitika piirist välja: kriitika ei käsitlenud enam seda mõistet, vaid see mõiste sundis teadvuse kriitika enese mõju alla. Nii sündis pikkamisi (alguses veel kaheldud), aga ajaga ikka enam ja enam tervet mõistust, iseteadvat eneskriitikat valdav tagakiusamise mõte: üksikud inimesed said tema umbusklikule meeolule kahtlaseks. Tema härdä kogutundega ühendatud huvid ei leidnud rahuldust, keegi pidi takistusi ette veeretama ja neid takistajaid otsis Liivi alati valvas meel. / Tagakiusamismõtte tekitaja või saatja on suur enesetunne, ühendatud hingelise härdusega. Tundeline hellus võtab välimisest ilmast enam kui harilik muljeid vastu. Tundeline hellus rohkendab saadud mulje, laseb seda suuremana paista, kui ta tõesti on. Ühes sellega tõuseb ka isiku subjektiivne tähtsus ümbruses. Isik tõuseb üliväärtuslikuks. Ta puutub kõigega kokku, kõik mõjub ta peale iseäranis ägedasti, ta tundub kõigega ühenduses olevat. Ta võtab kõigest osa ja kõik näikse teda tähele panevat. Sünnib haiglane sihitus — „Beziehungswahnvorstellung“. Uulitsal vaatab hoopis võõras inimene Liivi kahtlase pilguga. Sööti

enese mure saab mureks ja pahanduseks Liivi pärast. Ratsanik sõidab rutuliselt naabritalusse: juba see tema pärast sündis; kõik see peab midagi tähendama.“

Me e l e p e t t e i s t v ö i b L i i v ' i l k l i i n i k u s v i i b i m i s e a j a - j ä r g u l s e d a s t a d a k u u l m i s h a l l u t s i n a t s i o o n e . „ T a k u u l e b h ä ä l i e g a t e a i s e g i , k u s t n e e d t u l e v a d “ o n ü t e l d u d h a i g u s l o o s . V a - r e m e s i n e n u d k u u l m i s h a l l u t s i n a t s i o o n i d e k o h t a o n L i i v ' i l t e n e s e v ä l j e n d u s l i k k e a n d m e i d :

„Umbes kesk heinakuul 1893 hakkas tunnikella tiksumise läbi kõne kuulduma. Alguses tuli üksikuid mõistmatuid sõnu (esimene oli Kolkja Joosep, siis kõiksugu nõuandjaid rahva naljasõnu jne.). See oli mu närvidele, kõrvadele ja pääajule nii raske, et ma esimesel või teisel päeval pool minestanult voodi langesin... Süsteemilisi kirjatööde mõtteid ei ole sest saadik, ehk kaua pärast seda, enam olnud, sest seinakella paugutused piinasid hirmsa kõvadusega mõtted jälle nende päält ära. Iseäranis kõvaks muutus hääl, laulvaks koguni, kui ma üksi toas olin. Nõnda läks aeg kuni sügiseni 1893. Septembrikuu lõpul või oktoobrikuu sees, selgesti ei mäleta, läksin ma Tartusse... Kaja keelas mind kirjatööd algamast, ainult oma enne valmis kogutud luuletused lasksin sellel ajal ära tsenseerida... Täitsa oma tagakiusajate vang, tuln maale tagasi. Nõnda läks aeg märtsi kuuni 1894. Minu olek ei olnud sugugi paranenud. Kuuendal või 7. märtsil sõitsime mina, vend ja naabrusest Kaarel Priks Tartusse... Hullumaja ette seisma jäädes, ärritas mind kliiniku kella löömine ja vareste karjumine nii, et mulle siia sisseminek mitte vastumeelt ei olnud... Pääle selle olin ma kaunis must, lootsin siis vähemalt siin kaja-kärina eest tundki rahu... Nad juhatasid mulle saali, viie või kuue haige voodi vahele ühe tühja voodi, mida ma vastu võtsin. Kajakõne kuulduks jälle, üks haigetest hõõrus hambaid. Alles nüüd märkasin ma, mis oli sündinud: ma olin Tartu hullumaja vang... Ma kannatasin vahetevahel hingelikult raskesti, ometi paranes mu mõtlemise võim, mis kodus seinakella kõva hääl rikkus, nii hästi, et ma enamasti kirjanduslikkudes aadetes (Ideen) viibisin.“

L i i v r e a g e e r i b o m a h a l l u t s i n a t s i o o n i d e l e v a h e t e v a h e l k a a k t i i v s e l t , s e s t n e e d t e k i t a v a d r a h u t u s - j a h i r m u t u n d e i d , s a - m u t i o r i e n t e e r u m i s h ä i r e i d o l u k o r r a s . K u i L i i v ü h e l ö ö l k l i i n i k u s m u u t u b r a h u t u k s j a t a h a b m i n n a „ s u r n u i d ä r a t a m a “ , s i i s t ö e n ä o s e l t o l i s e e g i p õ h j u s t a t u d h a l l u t s i n a t s i o o n i d e s t .

Kuivõrd esines Liiv'il katatoonseid haigusilmeid? Küsimus tekib tahtmatult, kui Liiv'i haigus-

lugu jälgida. Diagnoosi rubriigis leidub märge „katatonia“, kuid haigusloost ei nähtu, et katatoonsed sümptomid Liiv'il just eriti seisaksid esiplaanil. Selle küsimuse selgitamisele aitavad kaasa päeva-aruandeist saadud andmed.

Katatoonseist sümptomeist. Katatoonse haiguspildi puhul erutusseisundeile liituvad haiguse edasises kulus stuporoossed seisundid. Haiged muutuvad vaikseks, arglikuks, sõnaahtraks, vahivad omaette, peidavad end või lamavad tegevusetult voodis. Kõik iseseisvad tahteavaldused vaibuvad; kõne, toidu vastuvõtmine, ümbrusega suhtlemine, igasugune tegevus ja oma kehaliste tarviduste eest hoolitsemine — kõik lakkab enamal või vähemal määral. Katatonia puhul on tavaliselt stuporoossed seisundid esiplaanil. Need avalduvad jäigas enesesse sulgumises, ärapöördumises välismaailmast. Haiged tõmbuvad tagasi, katavad end teki alla, pigistavad käed näole, nad ei anna mingit vastust. Korraldused täidetakse ainult suure sundimisega või vägivallaga (Kraepelin⁷).

Katatoonseist sümptomeist on Liiv'il kliinikus olles nähtavasti esinenud stuporoosseid seisundeid, samuti ka negativistlikke nähte — välismaailmast ärapöördumine, toidust keeldumine ja mutatsism.

Liiv'i katatoon-stuporoosseist seisundeist ja negativistlikust sättumisest annab ülevaate joonis 2, millest nähtub, et pea kogu kliinikusviibimisaja on ta mööda saatnud voodis lamades, ilma et lamamist põhjustavaid kehalisi tervisrikked oleks võimalik sedastada. Nagu haigusloos märgitud, on Liiv liikumatult, tekk üle pea tõmmatud, samas asendis püsinud. Võrdlemisi sagedasti on tal esinenud negativistlikke toidust keeldumisi. Perioodiliselt, kuid mitte täiesti korrapäraselt, on Liiv'il ilmunud erutusseisundid vaheldumisi stuporoossete seisundega. Üldiselt on tal kliinikusviibimisaja esimesel poolel stuporoos-negativistlikud seisundid ülekaalus, kuna teisel poolel on enam esiplaanil erutuslikud seisundid.

* * *

*

On mitmeid andmeid¹⁾, mis lubavad väita, et Liiv juba enne kliinikusse tulekut — vähemalt 1892. a. sügisest alates — kannatas skisofreeniale omaste vaimuhairete all. Tõenäoselt Liiv juba siis oli haigestunud nn. hiilivalt algavasse skisofreensesse haigusprotsessi. 1893. a. algul oli Liiv J. Luiga²⁾ andmeil juba „täiesti vaimuhaige“, samal ajal esines tal luulumõtteid, hallutsinatsioone ja rahutushoogusid.

1894. a. kliinikus läbipõetud haigusjärku saaks vaadelda skisofreense haigusprotsessi järjekordse ägedamakujulise nihkena, mis kulges katatoonsete sümptomite esiplaanil püsimisega ja mis näib lõppenud olevat osalise remissiooniga.

Liiv viibis Ülikooli Vaimu- ja Närvihaiguste Kliinikus veel teiskordselt — 9. VI 1904 kuni 16. IV 1906 — diagnoosiga *dementia secundaria*, millise ajajärgu haiguslugu kliiniku arhiivis aga ei leidu, sest see on tõenäoselt kaduma läinud.

Kirjandus.

1. Juhan Luiga: Päevamured II. Noor-Eesti, Tartus 1934. —
2. Friedebert Tuglas: Juhan Liiv. Noor-Eesti, Tartu 1927. —
3. Juhan Liiv: Kogutud Teosed I—VIII. Noor-Eesti, Tartu 1921—1935. —
4. Bleuler: Dementia praecox. Handbuch d. Psychiatrie v. Aschaffenburg. 4. Abt., 1. 1911. —
5. Bleuler: Lehrbuch d. Psychiatrie. 1920. —
6. Karl Eduard Sööt: Mälestused Juhan Liivist tema 10. surma-aasta puhul. Eesti Kirjandus 17, (1923). —
7. Kraepelin: Psychiatrie III. 1923.

Deutsches Referat.

HUGO VIHVELIN: Einzelheiten über den geistigen Zustand von Juhan Liiv während seines Aufenthaltes in der Psychiatrischen Klinik der Universität Dorpat im Jahre 1894. (Anlässlich seines 30. Todestages am 1. Dezember 1943.). (Aus der Psychiatrischen Klinik der Universität Dorpat. Direktor: Dr. med. E. Karu.)

¹⁾ K. E. Sööt'i jt. kaasaegsete märkmed, samuti Liiv'i eneseväljenduslikud andmed.

Der bekannte estnische Schriftsteller Juhan Liiv (geb. am 30. April 1864, gest. am 1. Dezember 1913) befand sich im Jahre 1894 in der Psychiatrischen Klinik der Universität Dorpat in Behandlung. Aus dieser Zeit sind im Archiv der Klinik seine Krankengeschichte und Bemerkungen über seinen Zustand in den Tagesberichten der Klinik erhalten. Aus Einzelheiten seines Zustandes lässt sich ein schizophrener Prozess folgern, der mit katatonischen Symptomen im Vordergrund verlief und in eine teilweise Remission auslief. Es ist interessant zu unterstreichen, dass J. Liiv in späteren Jahren seiner Erkrankung zeitweilig schaffungsfähig war und dass aus dieser Zeit seine wertvollsten lyrischen Dichtungen stammen.